HÉTFALU

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

Alapította és szerkesztette (1906–1911): dr. Fekete Endre és Kiss Béla

Független művelődési és helytörténeti havilap

VIII. évfolyam 4. (492.) szám

2002. április 26. – péntek

Kik vagyunk, avagy miért vagyunk érdekesek?

Miért is találtak bennünket, *hétfalusi csángókat* érdekeseknek? Mi adja ezen népcsoport különlegességét, másságát még napjainkban is? A felvetett kérdést szeretném megvilágítani és körüljárni bizonyos szempontból.

Az elmúlt évek során több alkalommal elmondtam megbeszéléseink alkalmából, hogy Hétfaluban a még ma is megtalálható népi kultúra egy korábban ezen a vidéken élt népcsoport kultúrájának bizonyítéka. Ha egy nagyobb népcsoport elvándorol, áttelepül egy adott földrajzi környezetből egy másikba, magával viszi és megőrzi a rá jellemző népi kultúrát: szókincsét, táncait, ruházatát, szőttesei, varrottasai mintáit, faragászati, tojásírási mintakincsét. Hogy mit találunk meg ma is a hajdani népi kultúrából, amely ránk, hétfalusiakra jellemző, arról vitaindítóként szeretnék egy pár sort írni.

Bálint Izabella nyugdíjas tanítónő elmondja, hogy 1954-ben, amikor Tatrangra került, felfigyelt arra, hogy az akkor 80-90-dik életévükben járók a hétköznapi beszédükben igen érdekes szavakat használnak. Mennyivel gazdagabbak lennénk, ha ezeket a szavakat le is jegyezte volna!

Jómagam 40 év késéssel fogtam hozzá összegyűjteni a még fellelhető hétfalusi nyelvjárás szavait, a ma élő 80-90 éves öregektől. A 2000. és 2001. évben sok idős csángót felkerestem, megkérvén, hogy írja le a szüleitől, nagyszüleitől hallott régies szavakat, megnevezéseket. Így korban sikerült kb. 150-160 évet visszalépni. Számomra is igen sok kifejezés ismerős volt, amelyeket 1947-ben, 93 éves korában elhunyt *bogyéni* (Csernátfalu) születésű nagyapámtól hallottam.

Orbán Balázs is feljegyzett egy pár szót, amelyek számára is érthetetlenek voltak. Horger Antal az 1900-as évek elején gyűjtött népmeséiben tájszavakat is lejegyzett, amelyek jelentését lábjegyzetben magyarázta meg. Bemutatóul álljon itt egy pár szó az összegyűjtött közel 2000-ből, amelyek sajátosak az itt élt nép nyelvjárására: *avadagos* (ócska), *brontot kapott a* lábam (megbetegedett a lábam), *bürke* (kemence), *böckönös* (*böckönös*: véres leves), *ebelegni* (tekeregni), *fitirkázni* (imbolyogni), *gölödörös* (húsgombóc leves), *höjkölni* (fejni), *hoplizi* (helytelenkedő), *könyörödös* (tyúkhúsleves), *mokendál* (mellébeszél), *rozungebe* (kanca), *peszteres* (zöldpaszuly leves), *szenkúcka* (ibolya), *tellázni* (erdőn lakni az erdei munkák idején), *tenzsikálni* (duzzogni), *zsellegni* (lármázni).

A fenti szavak nem találhatók meg sem a székely, sem a magyar, román, német szókincsben, tehát sajátosak az itteni őslakókra nézve.

Ugyancsak érdekesek szőtteseink mintái, a női ruha egyes darabjai, a *hámos rokolya* és a *csepesz*. Szőtteseink sajátos gazdagságára már felfigyelt Orbán Balázs, Hermann Antal, Kolumbán Lajos és mások. Szentimrei Judit igen szép ismertetőt közöl róluk a Művelődés 1973/3. számában.

1963-ban felkerestem *Gödri Mártonnét* (Mari néni) Pürkerecen, aki a második világháború előtt hagyta abba a szövést. Megkértem, fogjon hozzá újból. – *De kinek kell ez ma doktor úr?* – kérdezte. – *Nekem és majd másoknak is.* – És megkértem, hogy az általa ismert mintákból szőjön számomra két-két darabot. Vásároltam számára 10 kg piros *árnics* fonalat, és ezzel újra beindult a szövés Pürkerecen. A megrendelést csak részben tudta elkészíteni számomra, mert az érdeklődők, megrendelők kéréseinek nem tudott eleget tenni, annyira meglepték. Kortársaink beszámolhatnak arról, hány országba jutottak el Mari néni szőttesei. *„A csángó nők házi iparának remekei a változatos mintázatú, pompás szőttesek”* – ahogy írja Hermann Antal –, érdekesek voltak nemcsak az erdélyi és magyarországi magyaroknak, hanem más népek számára is.

Szőtteseink mintáit azonban megtalálhatjuk keleti rokonainknál is. Több mint 20 évvel ezelőtt a szentpétervári (leningrádi) Néprajzi Múzeumban mintha saját szőtteseinket láttam volna kiállítva. Keleti rokonaink mintái ugyanazok voltak, mint a miénkek, holott hosszú idő és nagy távolság választotta el a kultúrákat.

Népviseletünk – melynek darabjait szintén viszontláttam a múzeumban – egy igen fontos kérdést vetnek fel: *vajon a Hétfaluban élő nőket fehér ruhában temették el, mint keleti rokonainkat?* Erre a kérdésre nem találtam feljegyzéseket, így mint érdekességről számolok be, amikor 1963-ban, Zajzonban az Erdőlő utcában egy öreg nénit vizsgáltam meg, és elmondta, hogy meghagyta fiának, fehér halotti ruhájában temessék el, amelyet elő is készített. Anyját és nagyanyját is fehérben temették el. Ekkor hallottam erről a szokásról először. Igyekeztem alaposabban tájékozódni, és meglepetésemre több konkrét esetet jegyeztem fel, amikor idős asszonyok ragaszkodtak ahhoz, hogy fehér hámos rokolyában temessék el őket. Háromfaluban, a házak falán, ma is találunk Fórizs Béla tatrangi fényképész által az 1900-as években készített fényképeket, amelyeken az idős siratóasszonyok fekete ruhában, fejükön fehér kendővel állták körül a koporsót.

Arra következtethetünk tehát, hogy elődeink gyászszíne a fehér volt.

Másik érdekes kérdéskör a *boricatánc*. A boricáról Zajzoni Rab István költőnk 1861-ben közölt egy

Csángó kapu – Hosszúfalu (kettős eresz, túlkörív)
Fotó © Nagy András, Budapest

részletes leírást. Hogy mi is lehetett eredetileg a tánc szerepe, erről csak vitatkozhatunk: egyszerű férfitánc, amely a téli ünnepekhez kapcsolódott, harci tánc vagy ennél több, a legények férfivá való avatási tánca. Ősiségét bizonyítja különös keleties zenéje, befejező részének megnevezése – *török borica* – lépéseinek különlegessége, amelyhez hasonlót nem találunk a környező népi kultúrákban. Zajzoni is kiemeli: *„A legények már hetekkel a farsang előtt megkezdték az előkészületeket. A választott táncosok, kiket boricásoknak neveztek, fényes ünnepi öltözetben jelentek meg. Minden legénynek a fején hosszú fekete bárányhőr süveg volt, mint amilyent a perzsák szoktak hordani. Minden boricás csákányt tartott jobb kezében. A csákányon is sajinka lobogott.”*

Igen érdekes a tánc utójátéka, amikor a három erősebb kuka feldarabolja a leggyengébbet, majd megbánva tettüket, a testrészeit összeillesztik, és sámáni szertartással újraélesztik.

Ha a fent említett népi hagyományokat az eredetelméletekkel összevetjük, feltehetjük azt a kérdést, hogy a hétfalusi kultúra besenyő vagy székely eredetű-e? Keresnünk és bizonyítanunk kell. Eredetet és rokoni kapcsolatokat.

Jelen írásomat gondolatébresztőnek szántam. Ezen a téren sok még a tennivalónk: ki kell derítenünk hol volt Brassó mellett *a torokban Kunfalva*, amit Tatrosi említ krónikájában, honnan ered Türkös, Tharnátfalva, Bogyén helységek neve, tanulmányoznunk kellene a középkori német krónikákat, térképeket.

Intézményi szinteken vitatkoznak rólunk, időnként egy-egy történelmi leckét is tartanak számunkra, tanulmányokat írnak rólunk, bemutatnak bennünket a többé vagy kevésbé felkészült polgártársaink. Ideje lenne, hogy a néprajz, az antropológia és a genetika segítségével tudományosan bizonyítsuk be, hogy kik is vagyunk.

Dr. Magdó János

♦ Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2002. ♦ ISSN 1582-9006 ♦

Április Szelek hava

- *1842. április 1.* V. Ferdinánd a csernátfalusi hetivásárok megtartását engedélyezte, az 1372. számú engedélyokiratával.
- *1984. április 1.* Bácsfaluban elhunyt *dr. Papp Béla.* Bácsfaluban született 1899. július 15-én.
- *1910. április 3.* Deák Sándor elnöklete alatt megalakult a *Munkapárt.*
- *1910. április 9. Fekete Miksa* színtársulata megkezdte előadásait a csernátfalusi vendéglő nagytermében.
- *1990. április 11.* Bencze Mihály szerkesztésében megjelent az *OCTOGON* c. angol nyelvű matematikai lap, valamint a *Hipstern* (*Brassói Füzetek*) első száma.
- *1980. április 13.* Szedressy Pál püspöki látogatása a hosszúfalu-alszegi evangélikus templomban.
- *1975. április 19.* Metropol-koncert a Szabó-teremben (Ráduly Béla – dob, vokál; Sárosi Endre – orgona, zongora; Nagy Gábor – basszusgitár; Virányi Attila – gitár, szintetizátor).
- *1979. április 20.* Szedressy Pál meglátogatta Pürkerecet.
- *1946. április 21.* A csernátfalusi színjátszó kör virágvasárnap adta elő a dr. Kiss Béla által átírt *Sevillai borbélyt*, Baumarchais világhírű vígjátékát.
- *1979. április 23.* Homoródalmáson elhunyt *Vass László Levente.* Székelyudvarhelyen született 1955. július 5-én. A fiatalon elhunyt költő a hétfalusi magyar gimnázium végzettje.
- *Április 24.* Szent György napja, *„a tavaszulásnak az első napja”.* Ekkor *„szedték össze a bárányokat a seregbe”* s hajtották ki először az állatokat. A pásztorokat is ettől a naptól fogadták, többnyire *Szent Mihály* napjáig. Az *aranyászás* napja: *Szent György napján felgyúl az aranypénz, ahova el van temetve.*
- *1910. április 24.* Megalakult Hétfaluban ez első *Iparos Olvasókör.* Elnöke Szőcs János pékmester.
- *1951. április 27.* Argay György meglátogatta Tatrangot.
- *Április* végétől október végéig minden vasárnap majális volt a Papp-féle sörkertben.

Kara-mon (kettős ereszű kínai kapu)

Hétfalusi hírek

- *Március 26-án* a Zajzoni Rab István Középiskola türkösi épületében húsvéti írotttojás-kiállításra került sor a HMMT szervezésében. A kiállítást Barkó Etelka *Hétfalusi írott tojások* és Veres Emese-Gyöngyvér *Gergely napjától Péter-Pálig* című könyvének bemutatója tette színesebbé.
- A *Disz-Tipo Kft.* felkéri mindazokat, akiknek régi, hétfalusi vonatkozású fényképei, levelezőlapjai vannak, vigyék be lemásolás végett a nyomda irodájába. Minden másolásért 5000 lejt ajánl fel a cég.
- *Április 9-én*, 17 órától, Budapesten, a budavári *Litea Könyvszalonban* a HMMT hétfalusi estet szervezett. A rendezvényt *Kovács Lehel István*, a társaság ügyvezető elnöke nyitotta meg. Az est keretében *Tátrai Zsuzsanna* néprajzkutató bemutatta Veres Emese-Gyöngyvér *Gergely napjától Péter-Pálig* című könyvét. A társaság tízéves működésének felvázolása után *Kovács Lehel István* bemutatta a társaság gondozásában, az elmúlt tíz év során megjelent könyveket.
- *Április 26-án* 17.30 órától a *Zajzoni Rab István Középiskola* tornatermében a HMMT zenés irodalmi esttel és a barcasági magyar képzőművészek *Zajzoni Rab István*-művekből ihletett munkáinak tárlatával áldoz a költő emlékének. A tárlat után kerül sor a Brassó megyei magyar civil szervezetek fórumára, majd a társaság fennállása 10 éves évfordulójának megünneplése céljából szervezett kosaras estre.
- A *Hétfalu* című újság következő lapszáma *május 24-én* fog megjelenni. Tematikája: *visszatekintés a hétfalusi magyar oktatás 460 esztendejére, Világtalálkozó, Zajzoni Rab István.*
- A *Hétfalu* két lapszámának a megjelenését a *Négyfalusi Polgármesteri Hivatal* támogatta.
- Áprilisi számunk a hétfalusi magyarok kisújszállási barátjának, *Nagy István* úrnak a támogatásával jelenhetett meg.

Szerkesztői üzenetek

- *Barcsa Márton úrnak Bácsfaluba*: Köszönjük kiigazítását.
- *Krizbai olvasóinknak*: örömmel közöljük, hogy a brassói Muschalek fényképész jóvoltából rövidesen valószínűleg közölhetjük *Szemerjai Károly* honvéd őrmester fényképét.
- *Ifj. Szász Mártonnak Tatrangba*: Várjuk híreit a tatrangi eseményekről.
- *Több olvasónknak*: kik nehezményezik, hogy a márciusi számunkban több szöveg aláírás nélkül jelent meg: *igyekszünk figyelmesebbek lenni.* Márciusi számunkban a *Kossuth és Hétfalu című írást* Hochbauer Gyula írta, az *Emlékezzünk a régiekről*-t a Hétfalu egy 1908-as számában Tömösi írta alá, a *Muschalek*ről szóló írást pedig Lukács Gyula.

Azok a híres csángó kapuk

Jártamban-keltemben a *Székelyföldön* gyakran megakadt a szemem egy-egy régebbi készítésű székely kapun. Nem az új divatú, cserefából, gazdag faragással díszített kapukról van szó, hanem a régi, szürkén összeeszkabált kapukról. Azokról, amelyek pont olyanok, mint a mi csángó kapuink. A hasonlóság – mondhatni azonosság – és a közös múlt, közös gyökér keresése vezetett arra, hogy tovább kutassam a kapuk titkait.

A kapu minden népnél, minden birtokosnál fontos szerepet játszik. Jelenti egyrészt a kerítéssel birtokba vett terület bejáratát, másrészt a háborús időkben a ház védőbástyája volt. Természetes tehát, hogy a kapuk építkezési stílusa, mint stratégiai elem, egy nép vagy népcsoport egészének sajátossága. A kapu minden eleme, hajlata, íve, teteje, hevedere, sarokvasa, zára szereppel bírt és jellegzetes volt.

Az első és legszembetűnőbb az ívezés. A csángó kapuknál kétféle ívalak használatos: a *túlkörív* – a félkörnél többet képező ív – és a *patkóív* – hosszúkás, tojásdad alakú ív. *Magyar Adorján* szerint a magyar, székely túlkörív és a patkóív egyáltalán nem a mohamedán kultúrákból átvett dolog, annak dacára sem, hogy ilyen ívek a mohamedán építészet egyik jellegzetes elemét képezik, ahonnan a keresztesek, Keletről visszatérve, ezeket a nyugati régibb építészetben is meghonosították. De mindez a magyaroknál nem is valamilyen szeszély szülötte, hanem kizárólag szerkezetileg, magától keletkezett dolog, kétségtelenül sok ezer éves sajátság, ami még a vesszőfonadékos, úgynevezett sövényépítészet, valamint a faépítészet által jött létre. Más szóval: a magyar túlkörív és patkóív régibb a mohamedánnál és nemzetünk sajátja.

A magyar túlkörív tisztán szerkezeti eredetét már a *Néprajzi Értesítő* folyóirat 1909. és 1910. évfolyamában megállapította, leírta és bizonyította *Szinte Gábor.* Amint azt ő is mondja, gerendákból, könyökkötésekkel szabályos félkörívet előállítani igen nehéz, sőt nem is igen lehetséges, illetve a használatos öt alkatrészből – *szemöldökfa, két félfa és két könyökkötés* – nem is lehet, mivel így az ív mindig vagy félkörnél kevesebb vagy több lesz. Annak oka, hogy őseink és népünk a faépítészetben is ragaszkodott az ívhez, elsősorban az, hogy a faépítészetnél régibb sövényépítészetben a patkóív és túlkörív hajlított karókból igen könnyen állítható elő s így általános is volt, ezeket őseink már megszokták. Az ilyen kerek vagy kerekded ívek szebbek, a szemnek kellemesebbek, mint a faépítészetben kezdetlegesebb fokon magától is keletkező szögletes ajtó-, kapu- vagy tornácnyílások. Ezért őseink fejlett szépérzéke késztette őket a kerekded íveket fából is előállítani. Mivel őseink, amikor már gerendákból is építkeztek, ragaszkodtak a szép, kerekded nyílású ívekhez, szükségszerűen létre kellett jöjjön a túlkörív és patkóív. Igaz ugyan hogy ilyen íveket deszkából is ki lehet vágni, ezt azonban népi építkezésünkben csak igen ritkán találjuk meg, például Hétfaluban csakis az emeleten, illetve padlásablakoknál a deszkafalakba vágva alkalmazzák. Hétfaluban sok ilyen ablakot lehet találni, ugyanígy tökéletes biforákat is, azonban a bifora közepén mindig két oszlop van, nem csak egy, mint a nyugati építészetben.

Az eléggé gyakori patkóív nem is oly határozottan szerkezeti, mint a szabályos túlkörív, mert nem lehet körzéssel kiszabni, itt tehát tudatosan, szerkezeti kényszer nélkül történik a két félfába való bevágás, illetve az ív alsó részének befelé való visszahajlítása. Más szóval: ez már határozottan stílus és hagyomány.

De vajon honnan származik ez a hagyomány? Erre a kérdésre választ *dr. Keöpe Viktor* hétfalusi Ázsia-utazótól kaphatunk legkönnyebben. Ő ezt a hagyományt őseinktől, a hunoktól és az avaroktól származtatja. Hisz ők jöttek belső-Ázsiából és a sövényépítészettel is ők foglalkoztak. A kapuépítés tehát az ősi turáni kultúránk része volt, is mint ilyen, rokon a kínaival is. Nemcsak a viselet, a zene, a pentaton hangsor, hanem a kapuépítés is közös volt valamikor.

Keöpe Viktor *A székelykapu útja Távol-Keletig* című cikkében összehasonlítja és elemzi a hétfalusi és a kínai kapuépítészetet. Állítása szerint a kiskapu két oszlopát itt is, ott is keresztgerenda köti össze, régen valószínű a szilárdítás végett. Hogy az eső kárt ne tegyen benne, kis tetőt tettek rá. A továbbképzés a gazdálkodás jele, mikor a tető fölé még egy tetőt emelnek, vagyis a tető kettős tető lesz, pontosabban kettős ereszű tető, hisz tető csak egy van, de az eresz kettős. Keöpe Viktor Kínában lépten-nyomon megtalálta az ilyen típusú kaput, a templomok bejáratánál, a császári palota udvarában, köztereken, sőt még az országutakon is. Ugyanúgy túlkörívvel ellátott kapu a pekingi Klasszikusok templomához vezető kapu. Elemzéseiből az alábbi következtetéseket vonja le: *1.) a székely és csángó kapuk rokonságát megtaláljuk Belső-Ázsia népeinél, 2.) ezek a nemzetek velünk együtt ugyanabból a közös turáni műveltségből merítették építészeti alkotásaikat, 3.) a kapu a hunok által magukkal hozott tulajdonunk, 4.) a magas fejlettséget mutató kapu bizonyítéka őseink nagy műveltségének.*

Kovács Lehel István

♦ Szerkesztőség: RO-2212 Négyfalu, George Moroianu utca 87. szám ♦ Telefon: 068-275 773 ♦

Csángó: az azonosságvállalás méltóságáig

Érdekesen körvonalazódik a *csángó* szó jelentése azokban a szerkezetekben, amelyekben az utóbbi száz évben használjuk a Brassó környéki magyarok egy részére vonatkozóan.

Csángó ember, csángó nők, csángó címer, csángó kapu, csángó ház, csángó szoba, csángó bútor, csángó ruha, csángó szőttes, csángó mese, csángó szó, csángó múzeum, Csángószobor, Csángó Újság, Csángó Naptár, Csángó Gazdák Naptára, barcasági csángó, Csánglia.

A felsorolt szerkezetek közül a legtöbben a *csángó* szónak megkülönböztető szerepe van, valakihez vagy valamihez képest különböztet meg egy sajátos értékűt. Ez a megkülönböztető jelentés csak azok számára működik pontosan, akik otthonosak e kistáj világában. Ugyanannak a szónak (*csángó*) megkülönböztető jelentése idézett esetenként változik a jelzett szó szerint. A legtöbbször csak az a közös bennük, hogy valami(ki)hez viszonyított másságra vonatkoznak. A *csángó ember* a székelyhez viszonyítva az ami, a *csángó kapu* a székely, a mokán (román), a szász kapuhoz képest, a *csángó bútor* a székely és a szász festett bútorhoz hasonlítva, a *csángó viselet* (ruha) a magyar népviselet változatokhoz viszonyítva feltűnően más, a *csángó mese* a más vidékek magyar népköltészetéhez képest, a csángó nyelvjárás a magyar nyelv más változataihoz hasonlítva.

E megkülönböztető jelentés is változott az idők folyamán. Míg a XX. század első felében a magyarságon belüli különbözőséget emelte ki, a magyarságon belüli sajátost, gyakran a székelyhez viszonyítva legélesebben, addig az utóbbi évtizedek nyelvhasználatában a jelentés elmozdul a többségbe került románságtól való megkülönböztetés felé, a nagyméretű kölcsönhatás dacára. Valahogy így nem mokán, hanem *csángó kapu*, nem román férfi népviselet, hanem *csángó*. Ilyenszerűen működött a XX. század elején a szászokkal szembeni különbözőség jelentéskiemelése: nem szász, hanem *csángó bútor*, nem szász, hanem *csángó szoba, ház.*

Kétségtelen: ez a sajátosságot kiemelő jelentésmódosulás önazonosságmegőrző. Ezt a hatást csak erősíti az, hogy a román a Székelyföldről ide telepedett magyart is így nevezi: *ceangău*.

Időnként egy-egy szerkezet majdnem azonosságjelkép rangot kapott. A XIX–XX. század fordulóján Sipos Jánosné Berecki Anna népszerűsítő munkájának köszönhetően, szőttesei révén azonosították Kanadától Ausztráliáig a hétfalusi magyarokat. Ekkor megerősödött a *csángó* jelző értékkiemelő szerepe s elhalványult az a pejoratív, távolságtartó jelentés, amit a *Csánglia* szóban még mindig érzünk.

A *Csángó Újság*, *Csángó Naptár* címekben a jelző csak a kiadványok tartalmába beavatott számára válik pontos megkülönböztetővé. Evangélikus felekezeti szemléletükkel ezt, a felekezeti másságot emelik ki lényeges megkülönböztető jellegzetességként, túlhangsúlyozva a tősgyökeresség értékét a betelepedő római katolikus, református, unitárius magyarokkal szemben.

Talán a Kossuth ravatalára hímző *csángó nők* s a szabadságharc hétfalusi áldozatainak emlékére állított *Csángószobor* (csángóemlék) kiemelő jelzőinek a jelentése hordoz legtöbb méltóságot. *Mennyi erő van egy-egy szavunkban!*

Gyulai Rozália

Csángó, magyar, evangélikus

Ha valahol elhangzik a csángó kifejezés, az esetek döntő többségében a moldvai csángókra utal. S ha nem rájuk, akkor a gyimesiekre. Ha viszont a csángó elé odakerül a *barcasági* vagy *hétfalusi* jelző, akkor – főként a távolabbi vidékeken – sokan meglepődve kapják fel a fejüket: *Hogyhogy? Ilyen is van?* Pedig a hétfalusi (barcasági) csángóság – minden kicsinysége ellenére is – érdekes színfoltot képvisel az egyetemes magyarság palettáján néprajzi, kulturális, de vallási téren is.

A barcasági csángók döntő többsége ugyanis evangélikus. Ez pedig egy újabb olyan adat, mely előtt sokan értetlenül állanak. Hiszen – kiváltképpen itt Erdélyben – már az 1564-es tordai országgyűlést követően jól észrevehetően szétvált a reformáció lutheri és kálvini irányzata, olyannyira, hogy az előbbit *szebeni*, az utóbbit pedig *kolozsvári* vallásnak nevezték. →

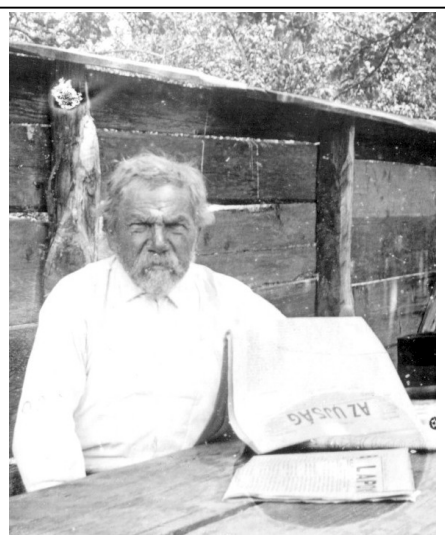

Borcsa Mihály (1824–1913) – a csángó pap

Anna
(regényrészlet-vázlat)

Egy kicsit hátrább állt a tér Brassó felőli oldalán, majdnem szembe első rezidenciájának a tarkán ünneplő tömeg feje fölött Cenkre néző ablakaival. A kunosnak is vélhető külső szemszöge sarkán, ahova néha a lélek is ki szokott könyökölni, öröm pihent. Talált hozzá a polgárosodó csángó ruha, bár nem ugyanabban tisztelgett már Erzsébet királyné előtt a millenniumi pavilonban.

A ceremónia közben kiürült előtte a tér, csak az árnyék nélküli oszlop maradt középtájt. Egy parittyás gyermek az oszlop tövéből, kobakját nekitámasztva a legalsó tenyérnyi részhez, feltekintett. Mintha mérné, mekkora a földtől az emlékkőre szálló madárig. Majd a madár röptével egyre nőtt az oszlop is a kékben, talán a napig, mely ekkor megállt fölötte barokkos glóriaként.

Az asszonyka nem sokat vitt haza az ünnepélyből. Az egész szertartás alatt egyszer tűnt fel a szája jobb csücskét övező arcmezőn valami ihletszerű méltóságos derű, mikor az öreg pap a Kossuthoz címzett táviratot olvasta fel, de a ráharsanó taps visszaűzte a felszínről azt is. Az öreg pap huncut villogásokkal gyakran hintett magot hívei közé. Évek múlva majd Erzsébet-fát ültettet temploma sarkához s ligetet kereszteltet a királyné nevére. Az asszonyka most viszi haza s babusgatja otthon a gondolatot, majd tervezget, rajzol, mintáz, színeket próbál, árnyalatokat hasonlít, öltéseket tanul, fonalat vásárol, fogalmaz. Öltésgyakorlatok következnek, összhangkeresés, betűtípus-válogatás változatokat tesz egymás mellé, szakértőt keres. Közben kitartóan levelez…

A selymen már nem volt szabad tévedni.

Mintha próbaidőre alkalmazták volna valamelyik mesében. Hány nap az esztendő?

Októberre elkészült a lepel s a fejpárna. Kiterítették az őszbe, s midőn közszemlére kerülne anya és lánya, akitől tudom, hogy a Kossuth-címert Molnár Janka varrta volt a brassói kézimunkaüzletből, gondolatot váltott fölötte. A lány a hímzett szöveg második részét nem értette, hiszen anyja nem megbízásból dolgozott, hanem lelke szerint.

Anna elkapta a lánya tekintetét, s nem engedte, amíg az meg nem értette, hogy csángónak tekint mindenkit, aki szeret itt élni s megérti a lepel Kossuth lelkéhez küldött üzenetét.

Anna tudatja a világgal, hogy Hétfalu szabadságáért hálás Kossuthnak.

Miután újabb hónapok kergették egymást, a két Anna összemosolygott: Hétfalu felől Brassónak tart egy 150 lovasból szervezett ünnepi bandérium a vidéket meglátogató írók köszöntésére.

Lukács Gyula

A megmagyarázhatatlan eredet

Habár a századok során sokan kutatták, mindmáig nem született meg az az elfogadható tudományos magyarázat, amely a csángó név és a csángó nép eredetét megmagyarázza. Sem a *csángó* szó etimológiájára nem kaptunk még választ, sem arra, hogy a szász lakosság miért a *Sekler* (székely) elnevezést használta a hétfalusi csángókra. Miért beszélnek adományleveleikben a magyar királyok *Terra Blasseorumról* (besenyők földje), mikor a Barcaságra hivatkoznak, és miért címzik leveleiket a brassói székely ispánhoz, ha a hétfalusiakkal akarnak valamit (*Comes Siculorum Brassoviensium*)?

Próbáljuk meg most összefoglalni azokat az elméleteket, amelyek a csángó név és csángó nép eredetével foglalkoznak.

Az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* szerint lehet, hogy a csángó nevezet onnan jön, hogy ők vándorló emberek voltak és lakhelyüket gyakran hagyták el: az a szó *tsángó* pedig olyan értelemben vétetik, mint kóborló, vándorló, a *székely*: székelő, otthon maradó. Tény az, hogy a *csángó* a székelyektől különvált népcsoportok összefoglaló neve. A szó valószínűleg egy ma már nem használt elvándorolt, elszakadt jelentésű ige származéka (*elcsángálni*). A székelyek mindenkit csángónak neveztek, aki kivált a székely tömbből, máshová telepedett és más népcsoportokkal keveredett, eltért a székely szokásoktól (moldvai, bukovinai, gyimesi csángók, dévai, hétfalusi, halmágyi, zsombori csángók). Ilyen értelemben az első adat 1533-ból származik (*Csángó Hungari, Csangonum*) *„csángó magyaroknak nevezik, mivel a székely földről kicsapongának”* (Kassai).

A *Magyar értelmező szótár* szerint a csángó (*tsángó*) szó másik értelme: *rosszul szóló, repedt, félrevert harang.* A hosszúfalusi áll. polgári iskoláról szóló 1900–1901. évi értesítőben egy szabófalvi csángó így fejtette meg a szó etimológiáját: *„Volt háború, mentek dusmánra, ekkor vettek tsángókat (harangokat), s ez által adtak hírt egymásnak.”* Ez az állítás is székely eredetre vall.

Bálint András helytörténészünk így ír: *„A XI. században a magyar királyok a rokon török származású besenyőket telepítették le a határ védelmére. Ezt bizonyítják a Barca, Tölcs, Tömös, Zajzon, Tatrang és Brassó patakok besenyő nevei, és mivel ezek (a besenyők) csekély számuknál fogva a határ védelmére elégtelennek bizonyultak, magyar és székely tömegeket rendeltek ide. A barcasági síkságra telepített besenyő, magyar és székely nép összetételéből eredt a csángó magyar.”*

Dr. Kiss Béla *A hétfalusi csángók eredete* című munkájában így fogalmaz: *„Barca földje valamikor besenyő birtokot képezett, de használhatatlansága miatt tulajdonosai arrébb vonultak és a későbbiek során magukat szikilnek nevező népcsoport telepedett le, védte a határokat.”*

Horger Antal arról ír, hogy a hétfalusi csángók csak a szászok után telepedhettek le, mert szántóföldjeik rosszabbak, mint a szászoké, ezután jöttek a románok, akiknek csak a hegy jutott már. A nyelvjárásból pedig arra következtet, hogy Háromszék keleti síkságáról jöhettek. Vöő István nyelvész is erre az álláspontra helyezkedik.

Erdélyi Lajos szerint a székelyek egy régebbi szállásterületére kell visszamenni, a mai Szeben megye területére, ott váltak több részre a székelyek, s onnan húzódtak keletre a hétfalusiak.

Zolnai Gyula összevetette a kialakult elméleteket, kielemezte mindegyiknek a gyenge pontját, és egy huszárvágással vonja le a következtetést: *„A csángó nép és név eredeti mivoltát továbbra is nyílt kérdésnek kell tekinteni.”* Alighanem neki van igaza.

Kovács Lehel István

♦ Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2002. ♦ ISSN 1582-9006 ♦

Gyermekkorom Négyfaluja
– A 110 éve született Szász Benedek Márton vallomása –

Visszagondolok egész gyerekkoromra 1910 körülig, ez volt az elődeink kora. Nagynak láttuk Őket, féltünk is tőlük. Minden magyar (a kőművesek kivételével, kik a Regátba, Bukarestbe jártak dolgozni) mezőgazdasággal, fuvarozással, erdőléssel foglalkozott, nem voltak úgy terhelve, mint most, de nem is volt lux.

*

A nők hétköznap vastagabb ruhát, bokáig erőt hordtak, vasárnap azonban csángó ruhában jártak a templomba. Az emberek (*szerk. megj.: értsd férfiak*) hétköznap mindenféle posztóruhát viseltek, amit a helybéli románságtól vettek, mivel a helybéli románok ezzel foglalkoztak. Vasárnap az emberek is csángó ruhát vettek magukra, ami harisnyából és ingből állott. Az ing sárga cérnából varrott hímmel volt díszítve, kieresztve viselték, mint a románok, csak rövidebbre volt kieresztve. Akkoriban rendesen jártak templomba, délután a fiatalok táncba jártak, az öregebbek pedig kiültek a kapuba, a szomszédságban beszélgetni, egész östig, míg jött a csorda, akkor az asszonyok mentek fejni, az emberek pedig elrándultak a kocsmába.

Az öregemberek hosszú hajat viseltek, le vállig, asszonyt konty nélkül pedig nem lehetett látni. A respekt az öregeknek megvolt, bárhová mentek. A románsággal jó viszonyban voltunk, nem emlékszem, hogy csak egyszer is veszekedtünk volna az akkori időkben. Virtus a legényekben nagy volt, veszekedés is volt az igaz, hogy az azutáni korban olyant nem lehetett látni. Hatalmas, erős emberek voltak, ha elcsíptek egy másfalusit, hogy a falujába megy vaegy leányhoz, pláne a kedveséhez, az biza megjárta. Kést nem használtak, mert aljas dolognak vélték, szégyen volt.

Nyugodtan éltek az emberek, nem volt hajsza, csak ha este 10 óra után énekeltek az úton vagy lármáztak, a csendőrök elcsípték és akkor megjárták. Szolgabíró büntetett. Az erdőről az erdőmérnök rendelkezett, adott a népnek fát, amennyit akart. A községek adtak liciten parcellákat kereskedésre is, de le kellett fizetni a kiszabott összeget, mely nem volt magas, s így volt elég kínálat a piacon.

*

A szokásokról is írok, az 1910 előttiekről: megvolt a kalákázás, ha épített valaki, a cséplésnél szintén segítettek egymásnak, megvolt östenként a guzsalyos vagy a kukoricabontás, mely szórakozás is volt egyben. Akkoriban mintha többre nézték volna a komaságot vagy a sógorságot.

Orvos csak kettő volt, Csernátfaluban Paizs doktor, Türkösben pedig Mitterman gyerekorvos. Patika is kettő volt, Hosszúfaluban és Csernátfaluban. Kórház nem volt. Otthon szültek az asszonyok, bábák segítségével, a gyerekeket keresztelés végett az egyháznál jelentették be, nem a községnél, így a papok vezették a születési lajstromot. A keresztelésre, mint most, a legközelebbi rokonokat, barátokat hívták meg, utána ebéd vagy vacsora volt. Ajándékokat nyilvánosan nem szedtek, de a komák azért tettek be az abrosz alá, ahol ültek (most nyilvánosan adják). Most meghívják a konfirmációra is, és elvárják az ajándékokat nyilvánosan.

*

A házasság nagyobb ceremóniával járt mint most, a vagyon kérdése is fenn forgott, szerzőnők is voltak, kik eljártak háztűznézőbe. Azután jött a táncbavivés, jött esténként a leányos házhoz járás, a fogadás kérdése, azután jött a szerzőnő, a vagyon puhatolózója. Ezután jött a legény, szólt a lánynak, mit akar, ha igent mondott, akkor beküldte az apjához, ha nem kapott kosarat, akkor megbeszélték a hivatalos nap jöttét, amikoris a legény jelentkezett az apjával megkérni a leány kezét, amit a vagyon követett. Ezelőtt a vagyon kérdése is előjött, sok esetben megírták az ajándéklevelet, majd meghatároz-ták az eljegyzés napját. Ezt követte a készülődés, bejelentés az anyakönyvvezetőnél és kivárni a három hetet az esküvőig. Ezelőtt, ha módosabbak voltak, vágtak tehenet, disznót, a vőlegény házánál tartották a lakodalmat.

A lakodalom előtti estén megtartották a *hurkást*, oda csak a legközelebbieket és azokat hívták, kik a felkészülésben segédkeztek. A lakodalom előtt megjegyezték a lakodalmi ház kapuját, a két kapufára fenyőfát szegeztek, kettőt összetörtek és koszorúként tették középre. Ez is ceremóniával járt, a legények és barátok befogtak egy pár lovat a szekérbe, és öten-hatan elmentek fenyőfát hozni. A fejsze mellett pálinkával is föl voltak szerelve, a fenyőfa mellett mindenik hozott hosszú bükkfa-csemetét, mely a koszorú szerepére szólott. A legények a szekéren lábon állva, kezüket fölfelé tartva, énekelve robogtak be a faluba. A faluban várták az érdekeltek és a haragosok is, egyik vízzel telt vederrel a kezében, másik mocskos húgylével, ha tehették, leöntötték őket, de nem volt könnyű dolog, mert a legények a hosszú vesszőkkel megpallták őket. Sokszor nevetség, máskor bosszankodás lett a vége, pláne, ha a fehér harisnya is kapott a mocsokból (70 évvel ezelőtt láttam egy ilyen játszmát).

Egy héttel a lakodalom előtt a vőfély, hívogató bokrétásan, meghívta a vendégeket a lakodalomra. A lakodalom mindig a legénynél tartódott meg. Onnan is indult ki. Szószóló volt fogadva, aki rendezte a kikérést mind a vőlegénynél, mind azután a menyasszonynál, sokszor megríkatta őket a beszédével. Megindult a menet gyalog a templomba, a cigányok elöl menve húzták a Rákóczi-indulót. A szószóló és a vőfély elment kikérni a menyasszonyt, majd a templom előtt találkoztak a többiekkel, ezalatt ezek a templom előtt táncoltak. Miután megtörtént az esküvő, hazamentek a vőlegényházhoz (cigány nélkül), ahová a szószóló kérte be őket. Ezután jött az asztal, melyet a szószóló rendezett, a *káposztás* után jött az ajándékszedés, melyet szintén a szószóló vezetett le beszédekkel. Ezután a tánc következett, mert a banda már készen volt. Jött majd a menyecske ellopás-kiváltás és a *párnás tánc*. Éjfél után az új párok megszöktek, a többiek maradtak másnapra is. Másnap jött a *tormás* (így hívták), sokszor jobb volt, mint előző nap.

Az első vasárnap az anyós be kellett vezesse a menyét a templomba, megmutatni a padját, mégpedig felkontyolva, sárga fátyollal, azután jött a fehér fátyol.

Szász Benedek Márton

*

Szokás volt, hogy a barátok östenként bementek diskurálni, kártyázni, karácsonykor és újévkor megénekelték egymást csoportosan is. Költségmentesen jártak egymásnak segíteni: építkezéshez, cséplésshez, minden olyan munkához, amit vissza lehetett segíteni. Nem volt az a gazdagodási vágy.

Háromféle csorda volt: *ökör-*, *meddő-* és *tehéncsorda*. Húsvétkor a pásztorok jöttek öntözéskor *„Tikmonyát, szalonnát, pálinkát!”* kiáltással, s minden gazda tudta, mi jár nekik és adta is szó nélkül. Minden ember szívesen fogadta akkor a gyerekeket öntözni. Jöttek a maszkák csoportosan a kerekes leánnyal, sok bolondságot csináltak, játszottak, de csak a mellékutcákban, mert az akkori pap, Deák Sándor nagyon tiltotta, képes volt a csendőröket is igénybe venni, de ez a szokás azért még megmaradt sokáig.

*

A jelenkoromról, vagyis amin már átmentem, arról írok most:

1910 után a fenyőfa-rendezés, hurkás, tormás elmaradt; a többi szokás azonban megmaradt a háború kezdetéig, még azután is.

A háború után elmaradt a Rákóczi-induló, módosult a háznál csinált lakodalom, most a vendéglőben tartják; elmaradt a csángó ruha is.

A háború kezdetéig nehézséget nem éreztünk, dolgoztunk, mint kisgazdák, csendesen a magunk munkáján. Az első háború után megkezdődött a nagy munka, hajsza, sokféle baj, nem jó rágondolni, nem is írok semmit róla, az újságok megírták.

*

Jelen esetben nem dolgozó kollektivista vagyok, 1962 óta. Nehéz volt megszokni először a 40, azután a 150 lej havi nyugdíjból való megélést. Két fiam, 5 unokám van, egészségesek, gyári munkások, meg vagyok elégedve. Bár a nyolcvanon túl vagyok, nehéz terveim vannak, de az egészségem miatt félek, hogy fuccsba mennek. Munkámat illetve szórakozásomat látták, szeretném folytatni.

Szász Benedek Márton

Csángó, magyar, evangélikus

← Ezekben az elnevezésekben pedig már akkor benne foglaltatott az etnikai elem is, melynek következtében az evangélikus *német*, a református *magyar* vallássá lett.

Annak pedig, hogy a magyar anyanyelvű barcasági csángók miért éppen a *német* vallást követték, eltérően a *magyar* kálvinizmust felkaroló erdővidéki és háromszéki szomszédaiktól, igen egyszerű magyarázata van: *Brassó*.

A barcasági tíz magyar falu (Apáca, Barcaújfalu és Krizba, valamint Hétfalu, azaz Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatrang, Pürkerec és Zajzon) lakói már a legrégebbi időktől a határok őrizetét kapták feladatul. Ugyanez a feladat hárult a királyi birtokként nyilvántartott Törcsvárra (*Bran*) is, mely a későbbiek során olyan katonai és gazdasági hatalomra tett szert, hogy annak birtokában a tíz magyar falut váruradalommá, azok lakóit pedig várjobbágyokká minősítették vissza.

Brassó városát, mely a rengeteg királyi kiváltság birtokában egyre növelte hatalmát, mindenekelőtt Törcsvár gazdasági vetülete érdekelte. Ezért annak érdekében, hogy a határátkelőként és vámként működő vár *termését* saját csűrébe takaríthassa, a város 1498-ban tíz évre bérbe vette a várat a hatalmát megerősíteni képtelen, pénzéhes II. Ulászlótól. Ezt a *bérleti szerződést* 1508-ban újabb huszonöt évre meghosszabbították, és valószínűleg utána még több ízben is, egészen addig, míg 1651-ben II. Rákóczi György fejedelem végérvényesen Brassónak adományozta a törcsi várat, a hozzá tartozó tíz faluval egyetemben. (*Azt már csupán érdekességként jegyzem meg, hogy az 1918-as impériumváltást követően, amikor már többé sem határátkelőként, sem vámként nem jöhetett számításba, 1922-ben a várat Brassó nagylelkűen a román királynénak ajándékozta…*)

Így aztán, amikor 1542 őszén, Johannes Honterus javaslatára, a brassói tanács úgy döntött, hogy a város a reformáció lutheri irányzata mellett kötelezi el magát, a *cuius regio eius religio* (akié a terület, azé a vallás) elve alapján egyértelművé vált a tíz magyar falu további útja vallási téren is.

Kétségtelen, hogy Brassó uralmának megvoltak a pozitív következményei is. Gondolok itt elsősorban az iskolák alapítására és megszervezésére, amivel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy 1542-ben Hétfaluban már két iskola is működött, míg Erdély *magyarabb* régióiban mintegy évszázaddal később létesültek falusi iskolák. És nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a védelmet sem, amelyet a hétfalusi egyházak, Brassó szabad királyi városának az árnyékában, az ellenreformáció éveiben élveztek. De mindezek az előnyök eltörpülnek azon hátrányok mellett, amelyekkel a függőség évszázadai során a hétfalusi magyaroknak meg kellett küzdeniük.

És mégis, a politikai és vallási függetlenség kivívása után a barcasági csángók nem mondtak le a *német* vallásról, hanem magyarként megmaradtak evangélikusnak mind a mai napig.

S hogy ma a hétfalusi magyarság vallási, felekezeti szempontból miért jóval színesebb, mint régen volt – ez egy más téma; talán egy következő írásé.

Török László lelkipásztor

♦ Szerkesztőség: RO-2212 Négyfalu, George Moroianu utca 87. szám ♦ Telefon: 068-275 773 ♦